

KRIMINALOMSORGEN

Forvaring i tall og tekst

Forvaringsstatistikk

1. januar 2002 - 28. februar 2003

Berit Johnsen

Dokumentasjon og debatt

Nr. 2/2003

KRUS Dokumentasjon & debatt nr. 2/2003

Forvaring i tall og tekst

**Forvaringsstatistikk
1. januar 2002 - 28. februar 2003**

Berit Johnsen

**Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS
2003**

Copyright: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, Oslo 2003

Utgitt av:
Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS
Boks 6138 Etterstad
0602 Oslo
www.krus.no

berit.johnsen@krus.no

KRUS Dokumentasjon og debatt
Nr. 2/2003

ISBN: 82-91910-29-4
ISSN: 0806-9468

Trykk: GCS allkopi

Forord

Etter forvaringsordningen trådte i kraft 1. januar 2002 tok Kriminalomsorgens sentrale forvaltning et initiativ overfor Kriminalomsorgens utdanningscenter for å evaluere oppstarten av forvaringsordningen. Fou-avdelingen ved forsker dr. scient Berit Johnsen ble tildelt oppdraget, og resultatet ble en longitudinell studie av forvaringsordningen som består av fire delprosjekter. Denne rapporten omhandler delprosjekt II, som er en studie av sentrale forhold vedrørende idømmelse av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring. De andre delprosjektene omhandler organisasjonsendringene på Ila, gjennomføringen av forvaringsstraffen og innholdet i den¹ og de forvaringsdømtes opplevelser og perspektiver.

Fou-avdelingen på KRUS kommer til å foreta løpende registreringer av sentrale forhold vedrørende idømmelse av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring. På grunnlag av registreringene vil det årlig bli utarbeidet og publisert statistikker som kan gjøre det mulig å følge utviklingen i tiden framover.

Takk til Ragnar Kristoffersen for å ha vært svært hjelpelig med å hente ut nødvendig opplysninger fra Kompis og for å ha kommet med nyttige innspill underveis i studien. Takk også til Toril Vangen ved Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt som har vært til stor hjelp i arbeidet med å skaffe til veie dommer og oversikter over konverteringer. I tillegg har personalet ved ulike regionskontor, fengsler og friomsorgskontor vært imøtekommende og hjelpsomme med å frambringe nødvendig informasjon. Yngve Hammerlin har kommet med nyttige innspill underveis i studien og sist, men ikke minst, en takk til Birgitte L. Storvik som har sørget for at de juridiske formuleringene i rapporten er blitt riktige. Ian Petter Brodahl har foretatt språkvask av manuset på en utmerket måte.

KRUS, april 2003

Harald Føsker
Direktør

---

¹ Studien av gjennomføringen av forvaringsstraffen og innholdet i den er ferdig og er publisert som en internrapport. Rapporten kan fås ved henvendelse til KRUS.

Sammendrag

Undersøkelsen som presenteres i denne rapporten, omhandler vesentlige momenter vedrørende forvaringsdommene og konverteringsdommene fra sikring til forvaring. Plasseringen av de forvaringsdømte utgjør også en del av studien. Sentrale forhold rundt prøveløslatelsen er lite berørt i denne studien fordi ingen var per 28. februar 2003 prøveløslatt fra forvaring etter å ha gjennomført en del av forvaringsstraffen i fengsel.

Per 28. februar 2003 forelå det 17 rettskraftige forvaringsdommer som alle var ilagt etter straffeloven § 39 c 1. ledd. En dom inkluderte 2. ledd. Dette kan vise en trend i rettspraksisen hvor forvaring hovedsakelig vil bli benyttet i saker der det er begått alvorlige lovovertridelser. Det springende punktet ved idømmelsen av forvaring er bedømmelsen av gjentakelsesfaren som ofte omtales som ”bedømmelse av farlighet”. Ved å benytte begrepet ”farlig” istedenfor ”fare” flyttes fokuset fra det spesielle og situasjonsbestemte til det generelle og personlige – han eller hun er farlig, en betegnelse som er totalt inkluderende og stigmatiserende for den personen det gjelder. Siden det historisk sett har vært, og fremdeles er, mye usikkerhet og kritikk – både faglig og etisk - knyttet til farlighetsbedømmelser, er det grunn til å settes spørsmålsteget ved begrepsbruken og praksisen.

En studie av de 17 dommene viser at psykiatriske sakkyndige benyttes i nesten like stor grad som under sikringsinstituttet. Dette indikerer at de subjektive vilkårene som man ville bort fra ved innføringen av forvaringsordningen, fremdeles legges til grunn for vurderingen av gjentakelsesfaren og idømmelsen av en tidsbestemt reaksjon. I ti tilfeller har de sakkyndige vurdert prognosene for behandling av den forvaringsdømte til å være dårlig. En negativ behandlingsprognose fra sakkyndige vil hefte ved den forvaringsdømte, og innebære en fare for stigmatisering. Dette kan medføre at forvaringsdømte i en sak om prøveløslatelse eller forlengelse, lettere vil bli vurdert til å utgjøre en fare for samfunnet, særlig hvis de medisinske kriteriene legges til grunn.

Per 28. februar 2003 var 16 personer, 14 menn og to kvinner, registrert som forvaringsdømte i Kompis. En person har fremdeles status som ordinær domsinnsatt etter å ha fått en forvaringsdom i løpet av gjennomføringen av denne ordinære dommen. Dette kan synes noe merkelig for etter straffeloven § 39 e skulle den tidligere idømte fengselsstraffen falle bort når forvaring idømmes. Grupperes de forvaringsdømte ut fra hovedlovbrudd, finner en at seks er dømt for voldsforbrytelser, ni er dømt for seksualforbrytelser og at én faller inn under kategorien ”annen alvorlig forbrytelse”. Inkluderes andre lovbrudd de forvaringsdømte er dømt for, finner man at lovbrudd som i straffeloven klassifiseres som seksualforbrytelser, inngår som en del av forvaringsdommen hos

nesten 3/4 av de forvaringsdømte (elleve av 16). I seks av disse elleve dommene forekommer kombinasjonen vold og seksualitet, hvor seksualitet kan betraktes som en del av voldsutøvelsen. Disse tallene viser at så langt er forvaringsparagrafen i overveiende grad blitt benyttet overfor seksualforbrytelser, ofte i forbindelse med vold.

Tre av de 16 forvaringsdømte har ikke vært straffet tidligere. Dette tilsier at antall forvaringsdømte så langt kunne vært redusert med nesten 20 prosent dersom Stortinget hadde latt vilkåret stå om at lovbryteren tidligere måtte ha begått lignende forbrytelser for å bli idømt forvaring. Den viktigste forskjellen mellom menn og kvinner i utvalget er at de to kvinnene er dømt for mindre alvorlige forbrytelser enn mennene. Ingen kvinner er dømt for seksualforbrytelser som er den forbrytelsen hvor forvaringsparagrafen er blitt mest benyttet. Sammenlignet med antall sikringsdømte i de siste årene antas det å bli få forvaringsdømte kvinner i tiden fremover.

Av de 16 registrerte forvaringsdømte var det per 28. februar 2003 tolv, elleve menn og én kvinne som var i gang med gjennomføringen av forvaringsstraffen i fengsel. For én av disse tolv var forvaringsstraffen en konvertert sikringsdom. Den forvaringsdømte kvinnen gjennomførte per 28. februar 2003 forvaringsstraffen på Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt, mens ni av mennene gjennomførte på samme tidspunkt forvaringsstraffen på Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt. To menn gjennomførte på samme dato forvaringsstraffen i Bergen fengsel. Ser man på lengstetiden og minstetiden på dem som per 28. februar 2003 gjennomførte forvaringsstraffen i fengsel, ser man at de fleste ligger forholdsvis lavt både på lengstetid og minstetid.

Fire forvaringsdømte hadde per 28. februar 2003 en rettskraftig forvaringsdom, men var umiddelbart etter dommen falt, blitt prøveløslatt under vilkår at de skulle følges opp av friomsorgen. Samtlige fire hadde tidligere vært i et frisikringsopplegg før de fikk konvertert sikringsdommen til forvaring. Vedrørende konverteringer synes det som om påtalemyndigheten er noe sene med å reise saker om pådømmelse av forvaring for dem som gjennomfører en dom og som har sikring i tillegg.

Abstract

A new law of preventive detention took effect January 1, 2002. This study focuses on central issues related to the new law of preventive detention. The study shows a possible trend where preventive detention is used to punish people who have committed serious crimes. The study also shows that experts of forensic psychiatry are used extensively to decide whether a person should be convicted to preventive detention. This is not in accordance with the preparing documents of the new law of preventing detention, where the intentions were to reduce the role of the experts of forensic psychiatry to ensure the legal protection.

Per February 28, 2003, 16 persons, 14 men and two women, have started to serve the sentence of preventive detention. For almost 3/4 of them (eleven of 16) the sentence includes sexual crimes. This means that preventive detention has so far mostly been used for people that have committed sexual crimes. None of these eleven were women, and the data shows that the two women sentenced to preventive detention have committed less serious crimes than the men. There are reasons to believe that few women will be sentenced to preventive detention because women seldom commit sexual crimes, and historical data shows that preventive detention are rarely used in sentencing women. Therefore women that are sentenced to preventive detention will most probably serve their sentence at Bredtveit, which is until further notice established for female preventive detention prisoners.

Three persons that are sentenced to preventive detention have not been convicted earlier. This means that the number of people sentenced to preventive detention would have been 20 percent lower if the Government had maintained the condition in the originally proposal of the law – that people must have been convicted earlier before they could be sentenced to preventive detention.

Per February 28, 2003, twelve persons (eleven men and one woman) served the sentence on preventive detention in prison, while four were released on parole and supervised by the probation service. Out of the eleven men who served the sentence in prison, nine served their sentence at Ila prison – the special prison the special prison established for preventive detention prisoners, and two men served their sentence at Bergen prison. The woman served her sentence at Bredtveit prison.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	8
1.1 Metode	9
1.2 Loven om forvaring	11
2. Presentasjon av datamaterialet	14
2.1 Forvaringsdommene	14
2.2 Høyesterettsdommene	14
2.3 Sakkyndigevurderinger	17
2.4 De forvaringsdømte	18
2.5 Hovedlovbrudd	19
2.6 Tidligere straffegjennomføring og domfellelser	19
2.7 Rammer angitt i dommene	20
2.8 Alder	23
2.9 Kjønn	24
2.10 Sted for straffegjennomføringen	25
2.11 Prognoser for behandling	26
2.12 Antatte konverteringer fra sikring til forvaring	27
3. Diskusjon og konklusjon	29
3.1 Grunnlaget for forvaringsdommen	29
3.2 Forskjeller på å dømme kvinner og menn til forvaring	31
3.3 Prøveløslatelser og brudd på vilkår	31
3.4 Sentrale momenter ved forvaringsdommene	31
3.5 Forskning framover	36
Litteratur	37

1. Innledning

Denne undersøkelsen av sentrale forhold vedrørende idømmelse av forvaring og prøveløslatelse fra forvaring søker å besvare følgende problemstillinger:

1. **På hvilket grunnlag idømmes forvaring?**
2. **Vil det bli noen forskjell i å dømme henholdsvis kvinner og menn til forvaring?**
3. **Hvordan håndterer domstolene og påtalemyndigheten spørsmålet om prøveløslatelse, og hva skjer ved brudd på eventuelle vilkår?**
4. **Registrering av sentrale momenter ved forvaringsdommene.**

Følgende vil bli registrert:

- a) Antall forvaringsdømte fordelt på kjønn, alder og lovbruddskategori.
- b) Antall konverteringssaker fra sikring til forvaring.
- c) Antall overføringer fra tvungent psykisk helsevern til forvaring.
- d) Antall forvaringsdømte fordelt på tidligere domfellelser.
- e) Rammer angitt i dommene i form av minstetid og lengstetid.
- f) Antall dommer uten minstetid og årsaken til at minstetid ikke er angitt.
- g) Antall prøveløslatelser og løslatelser.
- h) Tidspunkt for overføringer av de forvaringsdømte til forvaringsanstalter og bruk av fengselsplasser tiltenkt de forvaringsdømte til andre typer domfelte.

Av delprosjektene om forvaring var det problemstillingene til delprosjektet som presenteres i denne rapporten, det eksisterte mest usikkerhet rundt. På planleggingstidspunktet forelå det ingen rettskraftige forvaringsdommer, og det var vanskelig å forutse interessante momenter som burde inkluderes i studien. Det var også vanskelig å vite hvordan datamaterialet ville bli, og hva det kunne si noe om. Dette har ført til at noen av problemstillingene er blitt endret for å gjøre det mulig å besvare dem eller for å inkludere interessante momenter. Interessante momenter er i noen tilfeller også inkludert selv om de ligger litt på siden av problemstillingene. Noen problemstillinger er også slått sammen fordi de berørte stort sett de samme forholdene, f. eks. er en tidligere problemstilling vedrørende konvertering innlemmet i problemstilling fire b.

Vedrørende problemstilling én er det selvfølgelig loven som ligger til grunn for idømmelsen av forvaring, men det vil her bli særlig fokusert på underlaget for bedømmelsen av gjentakelsesfaren. Problemstilling to er et ja/nei spørsmål som vil fokusere på likheter og ulikheter mellom mannlige og kvinnelige forvaringsdømte. I problemstilling tre vil det bli fokusert på de forvaringsdømte som før spørsmålet om prøveløslatelse blir fremmet, har gjennomført deler av forvaringsstraffen i

fengsel. På grunnlag av de sentrale momentene ved forvaringsdommene som er nevnt i underpunktene i problemstilling fire, vil det utarbeides statistikker. Det er viktig å poengtere at statistikk materialet ennå er lite i og med at forvaringsordningen trådte i kraft bare for litt over ett år siden. Det er derfor ikke mulig å trekke noen slutninger ut fra dette materialet, men det kan benyttes til å antyde tendenser og peke på interessante faktorer

Allerede nå ses en del momenter som ikke er fulgt opp i denne rapporten, men som det vil bli viktig å foreta registreringer av i årene framover, f. eks. hvor mange som blir prøveløslatt uten at løslatelsesspørsmålet blir fremmet i tingretten, og i hvor stor grad tilsatte i kriminalomsorgen blir innkalt som vitner i spørsmål om prøveløslatelse.

1.1 Metode

Hellevik (2002) skiller mellom to hovedkilder av data man kan basere en undersøkelse på. Den ene er data som forskeren sørger for blir samlet inn spesielt for undersøkelsen, og som ikke ville eksistert uten at undersøkelsen hadde blitt gjennomført. Den andre er foreliggende data som er frembrakt, eller som vil bli frembrakt, uavhengig av forskeren.

Datamaterialet til denne undersøkelsen er foreliggende data. Kilden som først og fremst er benyttet, er Kompis-kia og Kompis-kif² som er et fagsystem og saksbehandlersystem i kriminalomsorgen. Ved hjelp av Kompis-kia ble det kjørt ut en oversikt over alle som per 28 februar 2003 var registrert med rettskraftige forvaringsdommer i fengslene. For å innhente informasjon om lengstetid og minstetid, alder, type lovbrudd mv. på de fengslede forvaringsdømte, ble fangejournalen og hendelsesjournalen benyttet. På grunnlag av plassoversikten som viser hvor de innsatte gjennomfører straff og hvilken type dom de gjennomfører, var det mulig å finne ut i hvilket fengsel de forvaringsdømte gjennomfører dommen. Ved å henvende seg til fengselet fikk man utskrifter av dommene.

For forvaringsdømte som gjennomfører prøveløslatelse fra en forvaringsdom og er under oppfølging av friomsorgen, ble oversikten over aktive saker, tilsynsdøgn/kategori benyttet. Oversikten over aktive saker, tilsynsdøgn/kategori ga informasjon over hvilke friomsorgskontor som har ansvaret for oppfølgingen av de forvaringsdømte. Ved å henvende seg til de aktuelle friomsorgskontorene var det mulig å få utskrifter av dommene.

---

² Kompis-kia er systemet som benyttes av fengslene, mens Kompis-kif benyttes i friomsorgen. Så lenge disse er atskilte systemer, benyttes betegnelsene kia (kriminalomsorg i anstalt) og kif (kriminalomsorg i frihet) selv om begrepene er gått ut etter regionaliseringen i 2001.

Samtlige rettskraftige forvaringsdommer ble hentet inn. Dommene ga opplysninger om grunnlaget for forvaringsdommene og om sakkyndigeuttalelsene. De fleste av dommene inneholdt opplysninger om de forvaringsdømte tidligere var domfelte. I noen tilfeller var det nødvendig å benytte Kompis for å få opplysninger om tidligere domfellelser.

Det er ikke mulig å hente ut fullstendige opplysninger om konverteringene fra sikring til forvaring fra Kompis-kia og Kompis-kif. Gjennom dommene er det mulig å få vite om forvaringsdommen er en konverteringsdom. Det har derfor vært mulig å innhente sikre opplysninger om de rettskraftige konverteringsdommene. For å innhente informasjon om konverteringssaker som er blitt reist eller skal reises av påtalemyndigheten, er det foretatt henvendelse til regionene, fengslene og friomsorgskontorene. På grunn av ufullstendige registreringer vedrørende konverteringssaker som ikke er rettskraftige, er det umulig å operere med eksakte tall. Tallene som presenteres over antatte konverteringssaker, gir derfor bare et anslagsvis bilde over antall konverteringssaker fra sikring til forvaring.

Tallmaterialet er blitt lagt inn og behandlet i statistikkprogrammet SPSS. Statistikken som er utarbeidet er deskriptiv, dvs. tallmaterialet er forenklet og sammenfattet. Tallmaterialet er videre blitt analysert i form av frekvensfordelinger som gir oversikter over hvor mange forvaringsdømte som har de ulike verdiene på én variabel. F. eks. er det på variabelen kjønn to verdier – mann og kvinne. Ved en frekvensfordeling på denne variabelen finner man antall forvaringsdømte menn og antall forvaringsdømte kvinner. Etter analysen er datamaterialet tolket i forhold til lovverk og sentrale politiske dokumenter som omhandler forvaring³. Artikler og som er skrevet om forvaring, er også benyttet i tolkningsarbeidet.

---

³ De viktigste dokumentene vedrørende forvaringen er NOU 1974: 17 "Strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner", NOU 1990:5 "Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner", Ot.prp. nr. 87 (1993-94) "Om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)", Ot.prp. nr. 46 (2000 – 2001) "Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§238 og 239)", Innst.O.nr. 34 (1996-1997) "Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)" og Innst.O nr. 113 (2000-2001) "Innstilling fra Justiskomiteen om lov om endring i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslig utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven § 238 og § 239).

1.2 Loven om forvaring

Straffeloven §§ 39 til 39 h omhandler særreaksjonene som trådte i kraft 1. januar 2002, og som erstatter sikringsinstituttet. Foruten forvaring består særreaksjonene av tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg. Lovbrytere retten finner tilregnelige, kan idømmes forvaring. Lovbrytere retten finner utilregnelige, kan ilegges tvungen omsorg hvis retten finner dem psykisk utviklingshemmet i høy grad på handlingstiden, eller tvungent psykisk helsevern hvis retten finner dem psykotiske eller bevisstløse på handlingstiden (jf. straffeloven § 44).

Bestemmelser om forvaring er nedfelt i straffeloven § 39 c og lyder:

”Når en tidsbestemt straff ikke anses tilstrekkelig til å verne samfunnet, kan forvaring i anstalt under kriminalomsorgen idømmes i stedet for fengselsstraff når vilkårene i nr. 1 eller nr. 2 er oppfylt:

1. Lovbryteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare. I tillegg må det antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå en slik forbrytelse. Ved farevurderingen skal det legges vekt på den begåtte forbrytelsen eller forsøket sammenholdt særlig med lovbryterens atferd og sosiale og personlige funksjonsevne. Det skal særlig legges vekt på om lovbryteren tidligere har begått eller forsøkt å begå en forbrytelse som nevnt i første punktum.
2. Lovbryteren finnes nå skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i nr. 1, og har tidligere begått eller forsøkt å begå en forbrytelse som nevnt der. I tillegg må det antas å være en nær sammenheng mellom den tidligere og den nå begåtte forbrytelsen, og faren for tilbakefall til en ny forbrytelse som nevnt i nr. 1 må antas å være særlig nærliggende.”

Loven inneholder innledningsvis et grunnvilkår som sier at forvaring kan idømmes når tidsbestemt straff ikke anses å gi et tilstrekkelig samfunnsvern. Både nr. 1 og nr. 2 inneholder to særvilkår. For nr. 1 er det ene særvilkåret at lovbryteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet eller utsatte disse rettsgodene for fare. Det andre særvilkåret er at det antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå en slik forbrytelse. For nr. 2 er det første særvilkåret at lovbryteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en mindre alvorlig forbrytelse av samme art som nevnt i nr. 1, og at han/hun tidligere har begått eller har forsøkt å begå en slik forbrytelse. Det andre særvilkåret er at faren for tilbakefall er nærliggende.

Reglene om forvaring gjelder også for handlinger begått før lovens ikrafttredelse. Det avgjørende er domstidspunktet. For at reglene om forvaring skal kunne anvendes, må reaksjonsbestemmelsene ikke føre til et strengere resultat enn de reaksjonsreglene som gjaldt på gjerningstiden, jf. straffeloven § 3.

Da loven trådte i kraft, var det sikringsdømte i norske fengsler i såkalt lukket sikringsopplegg og sikringsdømte i frisikringsopplegg ofte under oppfølging av friomsorgen. I en overgangsfase ble det vedtatt regler som skal regulere endringen fra sikring til forvaring (lovvedtakets del II, endret ved lov av 15. juni 2002 nr. 64). I korthet går overgangsreglene ut på at for innsatte som er i frisikringsopplegg eller i lukket sikring ved lovens ikrafttredelse, kan sikringen fortsette inntil lengstetiden for sikringen løper ut. Hvis påtalemyndigheten mener særreaksjon er nødvendig ut over sikringstiden, må den reise sak med påstand om idømmelse av forvaring eller annen særreaksjon for tingretten før lengstetiden løper ut. Sikringsdømte kan kreve at påtalemyndigheten innstiller sikringen eller reiser sak med påstand om idømmelse av forvaring eller en annen særreaksjon før lengstetiden utløper. Hvis sak ikke er reist innen ett år etter at kravet er satt fram, bortfaller sikringen. Påstanden om omgjøring kan begrenses til at den domfelte anses som prøveløslatt fra forvaring. Dette vil særlig ha betydning for sikringsdømte som på konverteringspunktet er i et frisikringsopplegg. For innsatte som var dømt etter det dobbeltsporede system, dvs. at de i tillegg til en fengselsdom var idømt sikring, og hvor sikringen ennå ikke hadde begynt å løpe da loven om særreaksjoner trådte i kraft, skal påtalemyndigheten så vidt det er mulig innen ett år etter lovens ikrafttredelse innstille sikringen eller reise sak om pådømmelse av forvaring eller en av de andre særreaksjonene. Tidligere idømt fengselsstraff bortfaller når forvaring idømmes, jf. § 39 e. (Se også departementets brev til regionsdirektørene og direktøren for Ila og Bredveit, datert 09.07.2001 og Storvik, 2003 s. 279-280.)

Det er verdt å merke seg at en person som er straffefritatt fordi retten fant han eller hun utilregnelig på handlingstiden, kan overføres til fengsel dersom man mener sinnstilstanden bedrer seg slik at han/hun kan regnes som strafferettslig tilregnelig og vilkåret om gjentakelsesfare i straffeloven § 39 nr. 1 eller nr. 2 fortsatt er oppfylt, jf. psykisk helsevernloven § 5-6. Riksadvokaten sier i rundskriv nr. 4/2001 at denne muligheten er ment som en ren "sikkerhetsventil" som bare skal benyttes unntaksvis. Dette er et omdiskutert tema (se bl.a. Syse, 1997) fordi man med dette fengsler personer som i utgangspunktet var skyldfrie og dermed ikke kunne straffes. I vedlegg til Inst.O.nr 34 (1996-1997) skriver Justisdepartementet at forutsatt en overføring skjer når særlige grunner tilsier det, og at det foreligger en rettspsykiatrisk vurdering forut for en overføringsdom, oppfatter departementet denne ordningen som forenelig med bestemmelsene i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Syse (1997) sier at bare tiden kan vise om denne vurderingen er folkerettsstridig. Syse stiller seg imidlertid tvilende til Justisdepartementets syn på at en slik overføringsdom ikke er konvensjonsstridig. Samtidig er Syse skeptisk til at det med dette åpnes opp for større makt hos rettspsykiaterne.

Av lovens forarbeider (bl.a. Inst.O.nr 34 (1996-1997) framgår det at en forvaringsdom ikke skal være kortere enn hva en ubetinget fengselsdom for samme forhold ville vært. Straffeloven § 39 e slår fast at i en dom på forvaring skal det fastsettes en tidsramme. En minstetid bør fastsettes, men den må ikke overstige ti år. Ifølge Riksadvokatens rundskriv 4/2001 bør minstetid tilsvare tiden for prøveløslatelse. Retten skal fastsette en lengstetid som ikke bør overstige femten år, og som ikke kan overstige tjueen år. Hvis retten ikke finner det forsvarlig å kunne løslate den forvaringsdømte av hensyn til samfunnsvernet, kan den fastsatte rammen forlenges ved dom med inntil fem år av gangen. Hvis lengstetiden utløper og retten ikke har gitt dom på forlengelse, skal den forvaringsdømte løslates. Løslatelsen er endelig.

Prøveløslatelse fra en forvaringsdom reguleres av straffeloven § 39 f og § 39 g. Når minstetiden er oppnådd, kan den forvaringsdømte søke løslatelse på prøve med ett års mellomrom. I saker hvor retten ikke fastsetter minstetid kan prøveløslatelse søkes ett år etter dommen er rettskraftig. Ved en prøveløslatelse fastsettes en prøvetid på ett til fem år. Prøveløslatelsen kan begjæres av den forvaringsdømte eller av kriminalomsorgen. Hvis påtalemyndigheten samtykker i prøveløslatelsen, kan prøveløslatelsen besluttes av kriminalomsorgen. Hvis ikke fremmes saken for tingretten. Ifølge Riksadvokatens rundskriv 4/2001 skal hensynet til samfunnet være styrende for når den forvaringsdømte bør prøveløslates. Det springende punktet i vurderingen av dette spørsmålet er hvor stor sannsynlighet det er for at den forvaringsdømte vil begå nye lovbrudd. Bare hvis det kan dokumenteres at den forvaringsdømte har vist endring, kan han eller hun prøveløslates. Dokumentasjon av eventuell endring er viktig informasjon i innstillingen som kriminalomsorgen alltid skal skrive i spørsmål om prøveløslatelse. Hvis prøveløslatelsesspørsmålet blir fremmet i retten, kan det hende at tilsatte i kriminalomsorgen som har god kjennskap til den innsatte, f. eks. kontaktbetjenter, kan bli innkalt som vitner.

Ved prøveløslatelse av forvaringsdømte kan retten sette vilkår som ved betinget dom, jf. straffeloven § 39 g og § 53 nr. 2-5. Retten kan også sette som vilkår at den forvaringsdømte skal følges opp av kriminalomsorgen. Under visse betingelser kan retten også sette som vilkår at den forvaringsdømte skal ha opphold i institusjon eller kommunal boenhet utover ettårsfristen i straffeloven § 53 nr. 3 bokstav g. Ved prøveløslatelse når kriminalomsorgen og påtalemyndigheten samtykker, kan kriminalomsorgen sette vilkår som nevnt i straffeloven § 53 nr. 2, 3 bokstav a til g, nr. 4 og nr. 5. Den forvaringsdømte skal på forhånd ha adgang til å uttale seg om vilkårene. Ved brudd på vilkårene kan påtalemyndigheten bringe spørsmålet om gjeninnsettelse inn for tingretten. Hvis den prøveløslatte har blitt fulgt opp av kriminalomsorgen, skal kriminalomsorgen uttale seg før det blir avsagt dom⁴.

---

⁴ For ytterligere lesing om lovreguleringene av forvaringsordningen, se Størvik, 2003 kap 10.

2. Presentasjon av datamaterialet

2.1 Forvaringsdommene

Per 28. februar 2003 foreligger det 17 rettskraftige forvaringsdommer, som alle er ilagt på grunnlag av straffeloven § 39 c 1. ledd. I ett tilfelle er dommen ilagt både på grunnlag av § 39 c 1. og 2. ledd. Tre av dommene er avsagt i Høyesterett, seks er avsagt i lagmannsretten, og åtte er avsagt i tingretten (se tabell én).

Tabell 1: Rettsinstans der dommene er avsagt (N=17)

	Antall
Høyesterett	3
Lagmannsrett	6
Tingrett	8
Total	17

Ni av de 17 dommene har vært behandlet i minst to instanser. Dette har medført at i de fleste tilfellene har det tatt lang tid fra lovbyteren er blitt varetektsfengslet første gang til rettskraftig dom foreligger. I noen tilfeller dreier det seg om opp mot to år, og i ett tilfelle har det nesten gått tre år før rettskraftig dom har foreligget.

Et inntrykk som ser ut til å ha festet seg i kriminalomsorgen, er at det er avsagt flere forvaringsdommer i 2002 enn man kanskje kunne forvente. At det per 28. februar 2003 eksisterte ”kun” 17 rettskraftige forvaringsdommer, kan derfor kanskje synes lite. Det finnes imidlertid flere forvaringsdommer som ligger i rettssystemet i påvente av ankebehandling. Det har vært forsøkt å ta rede på hvor mange det kan dreie seg om, men det har vist seg å være en umulig oppgave. Det er uvisst om andre registreringssystemer kan framskaffe dette tallet. Per 28. februar 2003 var de imidlertid 25 innsatte som hadde fått forkynt dom på forvaring, bare på Ila.

2.2 Høyesterettsdommene

Riksadvokaten skriver i rundskriv nr. 4/2001 at ”(I) hvilke tilfeller de nye særreaksjonene (overføring til tvungent psykisk helsevern, tvungen omsorg og forvaring) kan – og bør – idømmes, må avklares gjennom rettspraksis” (s. 1). Det er derfor å forvente at en del saker ankes, og at en del går helt opp til Høyesterett. Høyesterettsdommene vil bli førende for den senere rettspraksisen, og derfor vil hovedmomentene i dommene bli gjengitt her.

Høyesteretts dom av 27. juni 2002 (sak nr. 2002/29) gjaldt anke over straffeutmålingen. Høyesterett kom som tingretten⁵ fram til at forvaring måtte

⁵ Anken ble direkte fremmet for Høyesterett, jf. straffeprosessloven § 8 første ledd.

idømmes, men at lengstetiden⁶ og minstetiden må settes ned. Ved en gjennomgang av saken viser dommen at grunnvilkåret i straffeloven § 39 c er innfridd, og at de to særvilkårene i straffeloven § 39 c nr. 1 er oppfylt.

I denne saken fastsatte tingretten en lengstetid og en minstetid på henholdsvis 21 og ti år. Ved fastsettelse av *minstetiden* la tingretten vekt på sakkyndiges vurdering av hvor lang tid det ville ta å behandle den innsatte. Høyesterett uttaler i dommen at slike sakkyndigevurderinger kan være et moment i hvorvidt forvaring skal idømmes istedenfor tidsbestemt straff og til å fastsette en lengstetid, men de kan ikke være et moment ved fastsettelsen av minstetiden. Høyesterett viser videre til Ot.prp. nr. 87 (1993-94) og sier:

”Minstetid skal i første rekke fastsettes når forbrytelsens grovhet og omstendighetene ellers tilsier at det kan virke støtende på den allmenne rettsfølelse om prøveløslatelse skjer kort tid etter forgåelsen, noe som kan være aktuelt for eksempel hvis gjentakelsesfaren av en eller annen grunn reduseres vesentlig eller faller bort.” (s. 7)

Videre viser Høyesterett til at forbrytelsen skjedde før reglene om forvaring trådte i kraft, og at retten da ifølge Grunnloven § 97 skal idømme den reaksjon som for den domfelte vil gi det gunstigste resultat, en fastsettelse av fengselsstraff og sikring etter de gamle reglene eller en dom på forvaring. Dommen refererer til hvilken straff den tiltalte ville fått i form av ubetinget dom og sikring før forvaringsinstituttet trådte i kraft (åtte til ni års fengsel og ti års sikring), og ut fra denne beregningen fastsettes minstetiden til seks år. Denne tiden tilsvarer det tidspunktet tiltalte kunne blitt prøveløslatt fra en ubetinget fengselsstraff. Høyesterett tilføyer at en minstetid på seks år ville vært passende uavhengig av tilbakevirkningsforbudet.

Vedrørende *lengstetiden* setter Høyesterett denne til 15 år og sier at lengstetiden ”i første rekke har betydning som en fastsettelse av den periode løslatelse fra forvaring skal skje på prøve, og med den følge at forvaringen opphører hvis påtalemyndigheten ikke i tide reiser sak om forlengelse” (s. 7). Utfallet av Høyesteretts behandling av denne saken var altså at lengstetiden ble redusert med seks år, mens minstetiden ble redusert med fire år.

En annen viktig prinsipiell avgjørelse Høyesterett foretar i denne dommen er at en person som dømmes til forvaring, har krav på varetektsfradag fordi forvaring er en straffereaksjon. Dommerne fastslår at det er naturlig å la vareteksttiden inngå i minstetiden i en sak som denne hvor personen som idømmes forvaring, er berøvet

---

⁶ Lengstetid er det samme som tidsramme.

friheten fra han pågripes til han begynner gjennomføringen av en forvaringsdom. Dommerne sier også at varetektsfradraget bør komme til uttrykk i domsslutningen.

18. desember 2002 behandlet Høyesterett to saker som gjaldt forvaringssspørsmålet, sak nr. 2002/607 og 2002/663. Høyesterett fastslår i 2002/663 at grunnvilkåret i straffeloven § 39 c er en "kan-regel", dvs. forvaring *kan* idømmes når tidsbestemt straff ikke anses å gi et tilstrekkelig samfunnsvern. Dommerne sier videre at når særvilkårene i straffeloven § 39 c nr. 1 er innfridd, antas det at det må foreligge spesielle omstendigheter hvis forvaring likevel ikke skal idømmes. Lagmannsretten hadde i denne saken lagt vekt på at den domfelte selv kunne ha nytte av et lengre forvaringsopphold. Høyesterett mener imidlertid at dette ikke er et relevant moment ved idømmelsen av forvaring.

Høyesterett mener også at i fastsettelsen av lengstetiden for forvaringsdommer kan det ikke være riktig å komme fram til et bestemt forhold mellom lengstetid og alternativ fengselsstraff som skal gjelde generelt. Dommerne sier videre at "(F)orholdstallet bør kunne variere etter hvor sikkert retten mener å kunne vurdere den domfeltes farlighet mange år framover, og det kan også ha betydning om det er tale om en særlig kort eller en særlig lang alternativ fengselsstraff" (s. 4).

Aktor i denne saken mente det var uheldig å sette en så kort lengstetid at det blir liten tid å se hvordan en prøveløslatelse fungerer. Dette mener Høyesterett har begrenset betydning fordi et slikt problem uansett kan oppstå ved en prøveløslatelse kort tid før lengstetiden løper ut. Dessuten mener dommerne at påtalemyndigheten har mulighet til å begjære forlengelse. Imidlertid ser det ut som Høyesterett tar forsvarerens innspill til følge – at lange forvaringsdommer ikke så godt ivaretar rettssikkerheten fordi en person som er dømt til forvaring, selv må ta initiativ og fremme spørsmålet om prøveløslatelse. Gjør ikke den som gjennomfører en forvaringsdom dette, kan han eller hun bli sittende helt til lengstetiden løper ut. Høyesterett reduserer i denne saken lengstetiden med ett år – fra ti til ni år, og setter minstetiden til seks år som var det samme som lagmannsrettens dom.

Sak 2002/607 gir, som de andre to høyesterettsdommene, føringer i forhold til utmålingen av forvaringsstraffen. I behandlingen av denne saken kom Høyesterett fram til at minstetiden som lagmannsretten hadde satt til fire år, skulle falle bort. Begrunnelsen for dette var at den domfelte har et handikap, og Høyesterett finner det noe uklart i hvilken grad det eksisterende regelverk om forvaring imøtekommer de særlige behov for tilrettelagt straffegjennomføring som den domfelte har. Dommerne tilføyer at forvaring ikke nødvendigvis må skje ved opphold i forvaringsanstalt. Med referanse til sak 2002/663 vedrørende rettssikkerhet (se avsnitt ovenfor) setter Høyesterett ned lengstetiden fra åtte til sju år.

Høyesterett har hittil i sin behandling av forvarings saker i første rekke gitt føringer på utmålingen av lengstetid og fastsettelsen av minstetid. Ikke minst har det blitt fastslått at minstetid ikke nødvendigvis må fastsettes.

2.3 Sakkyndigevurderinger

Straffeloven § 39 d sier at det skal foretas personundersøkelse av den siktede før dom på forvaring avsies. Imidlertid kan retten beslutte at den siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse.

Særreaksjonsutvalget ville redusere psykiatriens medvirkning ved idømmelse av særreaksjon for tilregnelige lovbrøtere og fant rettspsykiatrisk undersøkelser nødvendige bare når det hersket tvil om tiltaltes tilregnelighet. De mente at "... farlighet i første rekke må bedømmes på grunnlag av objektive omstendigheter som tidligere atferd og kriminalitet, aktuell kriminalitet, sosial situasjon m.v." (NOU, 1990: 5 s. 110). Slikt sett mente Særreaksjonsutvalget at en psykiater ikke ville ha bedre forutsetninger for å bedømme tilbakefallsfaren enn påtalemyndigheten og domstolen. I Ot.prp.nr. 87 (1993-94) kommer det fram at departementet ikke er helt enig med Særreaksjonsutvalget: "Selv om det i første rekke er de objektive forholdene som skal danne grunnlaget for farlighetsbedømmelsen, kan det være ønskelig å få en vurdering av siktedes psyke fra psykiatrisk sakkyndige" (s. 89). Departementet antar at det svært sjelden vil være behov for mer enn en sakkyndig i en sak om forvaring.

I alle utenom én av de 17 rettskraftige dommene foreligger det uttalelser fra sakkyndige. I det tilfellet hvor det ikke foreligger sakkyndigeguttalelser, ble det gjennomført en personundersøkelse. Siktete hadde imidlertid vært underlagt en rettspsykiatrisk undersøkelse i forbindelse med spørsmålet om bruk av sikringsmidler i en dom som ble avsagt tre år før denne forvaringsdommen. Uten referanse til den tidligere sakkyndigeguttalelsen, men med referanse til personundersøkelsen, ilegges den siktede i denne saken en forvaringsdom som er baserte på at tiltalte er domfelt for lignende handlinger tidligere, og at tiltalte viser en atferd som retten mener utgjør en fare for nye liknende forbrytelser.

I forvaringsdommene der det foreligger uttalelser fra sakkyndige, er det bare i to tilfeller blitt benyttet kun en sakkyndig. I de andre tilfellene er det blitt oppnevnt to eller flere sakkyndige. Dette er i tråd med riksadvokatens antakelse hvor han i tilfeller der det kan bli aktuelt for påtalemyndigheten å begjære oppnevning av sakkyndige, finner grunn til å oppnevne to sakkyndige fordi de spørsmål som ønskes utredet, ofte er svært kompliserte (rundskriv nr. 4/2001). At det i et overveiende flertall av forvaringsdommene er funnet nødvendig å oppnevne mer enn en sakkyndig, viser at departementets antakelse om behovet for antall sakkyndige i forvarings saker så langt har slått feil. Departementet tok riktig nok høyde for en noe mer utstrakt bruk av rettspsykiatriske sakkyndige da vilkårene for

å bli idømt forvaring ble endret⁷ (Innst.O.nr. 113 (2000-2001) kap. 7). Foreløpig ser det derfor ikke ut til at forvaringsordningen vil bli mer økonomisk enn sikringsinstituttet ved at bruken av rettspsykiatrisk sakkyndige reduseres (se Innst.O.nr 34 (1996-1997) kap. 12).

En gjennomgang av de dommene hvor det foreligger sakkyndigeuttalelser, viser at dommerne legger til grunn de objektive forholdene i bedømmelsen av gjentakelsesfaren slik som tidligere straffbare forhold etc. Men dommene synes også å vise at retten i tillegg legger ganske stor vekt på de sakkyndiges vurderinger og diagnostiseringer av de tiltalte når de skal avgjøre faren for tilbakefall.

2.4 De forvaringsdømte

Av de 17 personene som har rettskraftig forvaringsdom, er tolv i gang med gjennomføringen av straffen i fengsel. Én av disse tolv har en tidligere dom på fengselsstraff og sikring som er blitt konvertert til forvaring. Fire av de 17 er prøveløslatt og er under oppfølging av friomsorgen. Alle disse fire er konverterte fra frisikring til forvaring fordi retten mente det var viktig at oppfølgingen fortsatte. Én person har ennå ikke påbegynt gjennomføringen av den rettskraftige forvaringsdommen og har per 28. februar 2003 status som domsinnsatt. Vedkommende fikk en forvaringsdom for forhold begått under soning av den ordinære dommen.

Det finnes også noen innsatte som er dømt til forvaring og som i påvente av at dommen skal bli rettskraftig, har bedt om å bli overført fra varetekt til foregrepet soning (jf. straffeprosessloven § 453 1. ledd.). På denne måten frasier de seg særrettighetene de har som varetektsinnsatte, men får til gjengjeld status som domfelte og oppnår de samme rettighetene som domfelte har.

For å få den statistiske registreringen av antall forvaringsdømte mest mulig korrekt, er det viktig å se på hvem som i Kompis er registrert som forvaringsdømt. Den personen som ikke har påbegynt gjennomføringen av den rettskraftige forvaringsdommen og de personene som er overført til foregrepet soning, er ikke registrerte som forvaringsdømte. Dette betyr at det per 28. februar 2003 var 16 personer som hadde status som forvaringsdømte i Kompis. Definisjonen av forvaringsdømt i denne rapporten er de personene som i Kompis er registrerte som forvaringsdømte, og det er disse personene som utgjør statistikkgrunnet videre i dette presentasjonskapitlet.

---

⁷ Straffelovens § 39 c nr. 1 ble endret ved lov av 15. juni 2001 slik at en lovbrøyer kan bli dømt til forvaring på grunnlag av ett alvorlig lovbrudd. Vilkåret om at lovbrøyeren tidligere måtte ha begått forbrytelser som truer liv, helse eller frihet for å bli dømt til forvaring, falt dermed bort.

2.5 Hovedlovbrudd

Tabell to viser hvilke hovedlovbrudd de forvaringsdømte er dømt for. Alle faller inn under de forbrytelsene som er nevnt i lovteksten: "... voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare."

Tabell 2: Hovedlovbrudd (n₁=16)

	Antall
Drap	2
Drapsforsøk	2
Legemsbeskadigelse	2
Voldtekt	5
Sedelighet	4
Trusler	1
Totalt	16

Av tabellen ser man at for fem forvaringsdømte er hovedlovbruddet voldtekt og for fire er hovedlovbruddet sedelighet⁸. Dette betyr at for ni av 16 forvaringsdømte, altså vel halvparten, faller hovedlovbruddet de er dømt for i kategorien seksualforbrytelser. To av de seks som er dømt for en voldsforbrytelse (drap, drapsforsøk, legemsbeskadigelse), er i tillegg dømt for seksualforbrytelser. Dette betyr at seksualforbrytelser inngår som en del av forvaringsdommen for elleve av 16 forvaringsdømte. Kombinasjonen vold og seksualforbrytelse forekommer hos seks forvaringsdømte, enten i form av at de er dømt for både seksualforbrytelse og voldsforbrytelse, eller at de er dømt for voldtekt hvor de har skaffet seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, jf. straffeloven § 192.

2.6 Tidligere straffegjennomføring og domfellelser

En undersøkelse av om de forvaringsdømte er straffedømt tidligere, gir en fordeling som vist i tabell tre.

---

⁸ Sedelighet innebærer for alle disse fire seksuelle overgrep mot barn under 14 og/eller 16 år, jf. straffeloven §§ 195 og 196.

Tabell 3: Tidligere domfellelser av de forvaringsdømte ($n_1=16$)

	Antall
Ubetinget dom og sikring	5
Sikring	1
Ubetinget dom	6
Betinget dom	1
Ikke straffet tidligere	3
Totalt	16

Tabellen viser antall forvaringsdømte med en eller flere domfellelser i nevnte kategori. Det presiseres at de forvaringsdømte er ferdige med gjennomføringen av domfellelsene som er registrert i tabellen, før de fikk en forvaringsdom. Dobbeltdommer med ubetinget dom og sikring samt lagte sikringer som er konvertert til forvaringsdommer, er ikke inkludert.

Av tabell tre ser man at det overveiende flertall av dem som har fått en forvaringsdom, er domfelt tidligere. Fem har tidligere vært idømt både ubetingede dommer og sikring. De fleste av disse fem har vært dømt etter det dobbeltsporede system, dvs. de har fått både en ubetinget dom og en sikring i en og samme dom. Tabellen viser også at én person har tidligere gjennomført sikringstiltak, mens seks har gjennomført ubetingede dommer.

Stortingets endring av straffeloven § 39 c nr. 1 (se fotnote 6 s. 13) førte til at forvaring kan idømmes på grunnlag av ett alvorlig lovbrudd. Departementet sier i Innst.O.nr. 113 (2000-2001) at dette vil føre til at noen flere kan bli idømt forvaring. Tabell tre viser at tre forvaringsdømte er dømt til forvaring på grunnlag av ett lovbrudd.

2.7 Rammer angitt i dommene

Både når det gjelder lengstetid og minstetid har retten brukt hele rammen fra ett til 21 år på lengstetiden og null til ti år på minstetiden (se tabell fire).

Tabell 4: Lengstetid og minstetid angitt i år ($n_1=16$)

	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Median
Lengstetid	1	21	7,4	6,5
Minstetid	0	10,0	3,0	2,2

Minstetiden ble naturlig nok ikke fastsatt hos de fire som er prøveløslatt. I tillegg er det to forvaringsdømte som ikke har fastsatt minstetid, hvorav én er en konverteringsdom. Minstetid ble ikke fastsatt i denne konverteringsdommen fordi retten mente at under den tidligere lovgivningen ville straffen i dette tilfellet vært gjennomført. Retten henviste til at det ved fastsettelse av forvaringens varighet bør ses hen til den eller de reaksjoner som ville vært naturlige under den tidligere lovgivningen.

Til sammen er det altså seks av 16 som ikke har fått minstetid. Den høyeste minstetiden som er satt, er ti år, men gjennomsnittet på minstetiden ligger på tre år. Medianverdien på minstetiden (dvs. den verdien som deler utvalget i to like deler) er på 2,2 år. Det vil si at åtte har en minstetid som er mindre enn 2,2 år, mens de resterende åtte har en minstetid som er over 2,2 år. At medianverdien ligger lavere enn gjennomsnittsverdien betyr at hovedtyngden av utvalget ($n_1=16$) har lavere minstetid enn gjennomsnittet. Både gjennomsnittsverdien og medianverdien tilsier at minstetiden er satt forholdsvis lavt, men de dommene hvor det ikke er avsagt minstetid, trekker disse verdiene ned.

I gjennomsnitt er lengstetiden på de 16 forvaringsdømte 7,4 år. Medianverdien ligger på 6,5 år som tilsier at hovedtyngden av utvalget har kortere lengstetid enn det gjennomsnittsverdien tilsier. Også nå det gjelder lengstetiden trekker de prøveløslatte gjennomsnittsverdien og medianverdien ned fordi de har forholdsvis lave lengstetider på ett, tre (i to tilfeller) og fire år.

Utelates de fire som er prøveløslatt, blir fordeling på lengstetid og minstetid som følger:

Tabell 5: Lengstetid og minstetid angitt i år ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt)

	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Median
Lengstetid	3	21	8,9	8
Minstetid	0	10,0	3,9	4

Tabellen viser at når de prøveløslatte utelates, forskyves både gjennomsnittsverdien og medianverdien på lengstetiden og minstetiden oppover. Ut fra dette utvalget ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt) ligger den gjennomsnittlige lengstetiden på 8.9 år. Medianen er på 8 år, dvs. rimelig i nærheten av gjennomsnittsverdien, slik at gjennomsnittsverdien også gir et godt mål på sentraltendensen i utvalget. Diagram én viser fordelingen på lengstetid⁹.

⁹ Diagram én, to og tre viser antall forvaringsdømte i den vertikale aksene (y-aksene) og antall år i den horisontale aksene (x-aksene).

Diagram 1: Fordeling lengstetid ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt)

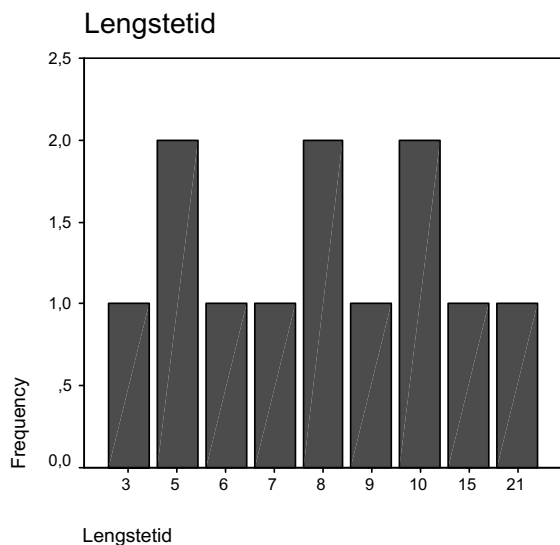
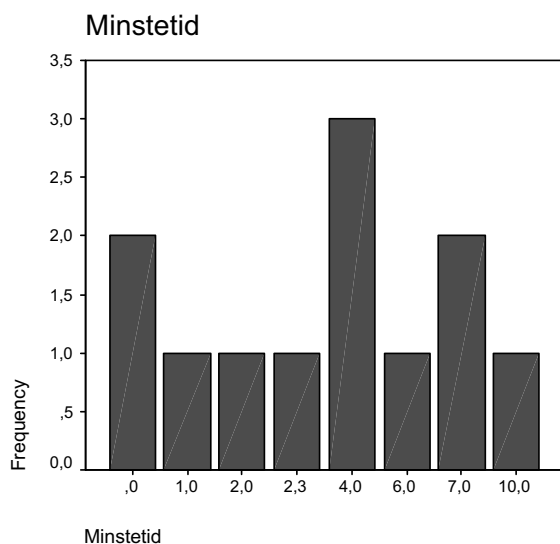

Diagram to viser hvordan utvalget er fordelt på minstetid. Vedrørende gjennomsnittsverdien og medianverdien for minstetiden er de så å si sammenfallende på 3,9 og 4 år. Gjennomsnittsverdien gir derfor også et godt bilde på sentraltendensen i utvalget.

Diagram 2: Fordeling minstetid ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt)

Hvis man regner ut differansen mellom lengstetid og minstetid (minstetiden er trukket fra lengstetiden i hvert tilfelle) blir fordelingen som følger for dem som gjennomfører en forvaringsdom:

Diagram 3: Differanse mellom lengstetid og minstetid ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt)

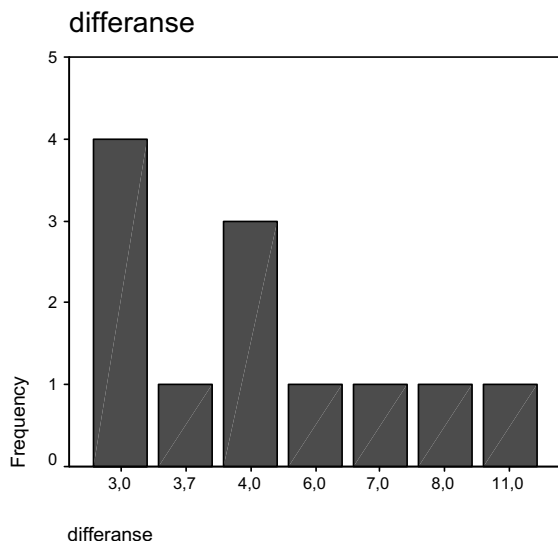

Diagram tre viser at den korteste differansen er på tre år og at den lengste differansen er på elleve år. I gjennomsnitt ligger differansen på fem år. Medianen er på fire år, dvs. at hovedtyngden av utvalget har en mindre differanse enn det gjennomsnittsverdien skulle tilsi. Diagram tre viser at den differansen som forekommer oftest er tre år (modus). Fire av tolv forvaringsdømte har en differanse mellom lengstetid og minstetid på tre år.

2.8 Alder

Tabell seks viser aldersfordelingen på de forvaringsdømte. De fleste av de forvaringsdømte er i 30-årene, nærmere bestemt sju personer eller 44 prosent. Fire (25 %) er i 20-årene og tre (19 %) er i 40-årene. I tillegg er én er i 50-årene, og én er i 60-årene. Man kunne kanskje forvente at de yngre ville bli behandlet lempeligere enn de eldre slik at de yngre forvaringsdømte hadde en kortere lengstetid enn de eldre, men her er det foreløpig ingen sammenheng å spore.

Tabell 6: Aldersfordeling ($n_1=16$)

	Antall	Prosent
20 – 29	4	25
30 – 39	7	44
40 – 49	3	19
50 – 59	1	6
60 – 69	1	6

Den yngste som har fått forvaringsstraff, er 23 år, mens den eldste er 65 år. Gjennomsnittsalderen er på 37,2 år. Medianen på 35 år ligger ganske tett opptil

gjennomsnittsverdien, noe som tilsier at gjennomsnittsverdien også gir et godt bilde på sentraltendensen i utvalget.

Tabell 7: Sentrale verdier vedrørende alder ($n_1=16$)

	Minimum	Maksimum	Gjennomsnitt	Median
Alder	23	65	37,2	35

Fridhov viser i en studie fra 1991 at de som er dømt for sedelighet og grov vold, i de aller fleste tilfellene er godt voksne menn. I og med de fleste forvaringsdømte faller inn under disse typer av lovbrudd, stemmer Fridhavs undersøkelse aldersmessig sett godt overens med denne undersøkelsen.

2.9 Kjønn

Av de 16 forvaringsdømte er det 14 menn og to kvinner (se tabell åtte). En kvinne og tre menn er prøveløslatt. Av de tolv forvaringsdømte som per 28. februar 2003 er fengslet, er det elleve menn og en kvinne ($n_2=12$). Prosentvis blir fordelingen 90,9 prosent menn og 9,1 prosent kvinner i gruppen av forvaringsdømte som gjennomfører straffen i anstalt. Ikke overraskende er det overveiende flertall av de forvaringsdømte menn. Riktignok er utvalget lite, men tallene viser foreløpig at prosentandelen av kvinnelige forvaringsdømte ligger noe høyere enn den nordiske kriminalomsorgsstatistikken viser. På en bestemt dag i årene 1996 til 2000, ligger prosentandelen av kvinner i norske fengsler mellom 5,3 og 6,4 (Kilde: Nordisk statistikk 2000 for kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Norge og Sverige 1996-2000).

Tabell 8: kjønn ($n_1=16$)

	Antall
Menn	14
Kvinner	2
Totalt	16

Tabell 9: Kjønn sett i forhold til lovbruddskategori ($n_1=16$)

		Lovbruddskategori					Total	
		Drap	Drapsforsøk	Legems- beskadigelse	Voldtekt	Sedelighet		Trusler
Kjønn	mann	2	2	1	5	4	0	14
	kvinne	0	0	1	0	0	1	2
Total		2	2	2	5	4	1	16

Tabell ni gir en oversikt over fordelingen på lovbrudd i forhold til kjønn. De to forvaringsdømte kvinnene er dømt for alvorlige lovbrudd innenfor lovbruddskategoriene trusler og legemsbeskadigelser, men likevel er de dømt for mindre alvorlige lovbrudd enn de aller fleste av de mannlige forvaringsdømte. Den eneste kategorien lovbrudd hvor man finner både kvinnelige og mannlige forvaringsdømte, er legemsbeskadigelse. Hittil er det avsagt flest forvaringsdommer for sedelighet og voldtekt. Til sammen er ni menn dømt for disse lovbruddene. Dette er lovbrudd som svært få kvinner dømmes for, noe Fridhov (1991) også poengterer i sin undersøkelse (se ovenfor).

2.10 Sted for straffegjennomføringen

Per 28. februar 2003 gjennomførte ni mannlige forvaringsdømte straffen på Ila og en forvaringsdømt kvinne gjennomførte straffen på Bredtveit. To forvaringsdømte menn gjennomførte per 28. februar 2003 straffen i Bergen fengsel. Den forvaringsdømte kvinnen som gjennomfører straffen på Bredtveit, ble overført Bredtveit 43 dager etter at dommen ble rettskraftig. Av de ni som gjennomfører straffen på Ila, ble fem overført før forvaringsdommen var rettskraftig, mens fire ble overført etter at dommen ble rettskraftig. Av de fire som ble overført etter forvaringsdommen ble rettskraftig, tok overføringen i gjennomsnitt 29 dager. Den korteste overføringstiden var seks dager, mens den lengste var 59 dager. Ila prioriterer de forvaringsdømte, og de forsøker å være i forkant når de vet at forvaringsdømte vil komme. Pga. presset på kapasitetsutnyttelsen hender det at de må overføre innsatte til andre fengsler for å få plass til de forvaringsdømte.

Vedrørende de to forvaringsdømte i Bergen venter den ene på plass i sedelighetsprogrammet, men siden dette mest sannsynlig vil ta lang tid, vil han bli forsøkt overført til Ila. Den andre gjennomfører straffen i Bergen etter eget ønske siden han har påankede saker som ikke er avklart i rettsvesenet. Så snart disse er avklart, vil han bli overført Ila.

Per 28. februar 2003 var det tre forvaringsavdelinger i drift på Ila – avdeling L, som er inntaksavdeling og ligger i sydblokka, og avdeling B og C som er forvaringsavdelinger i hovedbygget¹⁰. Avdeling L har plass til åtte innsatte, mens hver av avdelingene B og C har plass til elleve innsatte. Tabell ti viser en samlet oversikt over hvilke kategorier av innsatte som per 28. februar 2003 gjennomfører straff på disse avdelingene. En celle var ledig på avdeling B og L slik at det til sammen på denne datoen var 28 innsatte på forvaringsavdelingene.

---

¹⁰ Ila er delt i tre enheter – sydblokka, hovedbygget og annekset. Sydblokka ligger innefor ringmuren, mens hovedbygget og annekset ligger utenfor. Hovedbygget og annekset er omgitt av et høyt gjerde.

Tabell 10: Plassfordeling på forvaringsavdelingene B og C på Ila (n₃=28)

	Antall avd. B	Antall avd. C	Antall avd. L	Total
Forvaringsinnsatte ¹¹		3	4	7
Sikringsinnsatte	7	4		11
Domsinnsatte på dobbeltstraff ¹²	2	3		5
Domsinnsatte		1	1	2
Varetektsinnsatte	1		2	3
Totalt	10	11	7	28

Av de elleve sikringsinnsatte og de fem som gjennomfører den ubetingede dommen på en dobbeltstraff på avdeling B og C har påtalemyndigheten reist konverteringssak mot fem. Den varetektsinnsatte på avdeling B har påstand om forvaring. I tillegg til de syv forvaringsinnsatte på avdeling B, C og L sitter en forvaringsinnsatt på avdeling annekset og en forvaringsinnsatt på avdeling G. For forvaringsavdelingene B og C og de andre forvaringsavdelingene som åpner i tiden framover, vil det nok i en overgangsfase være en blanding av forvaringsinnsatte, sikringsinnsatte og domsinnsatte på dobbeltstraff. På avdeling L vil det være en blanding av de kategorier som Ila skal ha i framtiden – forvaringsinnsatte, domsinnsatte og varetektsinnsatte – i og med at de skal ta imot alle nyinnsettelse.

Bredtveit satser ikke på å opprette egen forvaringsavdeling. Så lenge forvaringsdømte kvinner skal være på Bredtveit, regner man med at antallet forvaringsdømte kvinner vil bli så lavt at det ressursmessig ikke vil være forsvarlig å opprette en egen avdeling for dem. Kvinnelige forvaringsdømte på Bredtveit vil derfor gjennomføre straffen på ordinære avdelinger.

2.11 Prognoser for behandling

De politiske dokumentene for forvaring gir klare føringer om at innholdet i forvaringsstraffen skal være noe annet enn vanlig straff. (Angående forberedelsene for å tilrettelegge for et annet innhold, se delrapport 1 om forvaring – ”Gjennomføringen av forvaringsstraffen og innholdet i den” – Johnsen, 2003.) Gjennom et tverrfaglig arbeid som tar utgangspunkt i de forvaringsdømtes behov, søker man på Ila og Bredtveit å tilrettelegge fengselsoppholdet slik at de forvaringsdømte skal ha en mulighet til å endre seg og bli løslatt. Om de har endret seg slik at det ikke lenger er nødvendig å beskytte samfunnet mot dem, avgjøres av retten eller påtalemyndigheten ved spørsmål om prøveløslatelse. Imidlertid viser dommene at flere av de sakkyndige har uttalt seg om hvilke

¹¹ Forvaringsdømte omtales i denne tabellen og i teksten nedenfor som forvaringsinnsatte.

¹² Disse innsatte er idømt både dom og sikring, men gjennomførte per 28. februar 2003 domsdelen av denne dobbeltstraffen.

prognoser de forvaringsdømte har for behandling, og i forhold til de tolv forvaringsdømte som var fengslet per 28. februar 2003, har de sakkyndige ment at prognosene for behandling er dårlige for ti av dem. I to tilfeller har ikke de sakkyndige uttalt seg om dette spørsmålet.

Tabell 11: De sakkyndiges prognose for behandling ($n_2=12$, de prøveløslatte er utelatt)

	Antall
Dårlig	10
Ingen uttalelse	2
Total	12

Tabellen viser at medisinsk sett er det overveiende flertall av de forvaringsdømt vurdert til å være lite mottakelige for behandling sett ut fra slik retten har valgt å gjengi sakkyndigevurderingene.

2.12 Antatte konverteringer fra sikring til forvaring

Som tidligere nevnt, er det per 28. februar 2003 fem forvaringsdømte – en fengslet og fire prøveløslatte – som har fått konvertert tidligere ilagt sikring til forvaring. I et forsøk på å estimere hvor mange konverteringsdommer det kan bli i tiden framover, er det sjekket i Kompis-kia og Kompis-kif hvor mange som er registrerte på ren sikring og hvor mange som er registrerte på dobbeltdom. Ved å ta kontakt med fengslene og friomsorgskontorene hvor disse fangene og klientene er registrert, har det vært mulig å få vite overfor hvem påtalemyndigheten har reist, eller trolig kommer til å reise, påstand om idømmelse av forvaring. Det har ikke vært mulig å ta rede på hvor mange sikringsdømte som har søkt om å få innstilt sikringen, eller som har søkt om å få dommen eller sikringen konvertert til forvaring eller en annen særreaksjon.

Det skal understrekes at det er mange usikkerhetsmomenter knyttet til datamaterialet som presenteres nedenfor (se også metodekapittelet). Blant annet kan det være at kriminalomsorgen ikke har fått melding om alle innsatte og klienter som påtalemyndigheten har planer om å reise konverteringssak mot. Dessuten kan det hende at påtalemyndigheten ikke vil få medhold av retten i alle konverteringssakene. Så langt er det i alle fall ett tilfelle hvor påtalemyndigheten har reist påstand om konvertering, men ikke fått medhold. Det skal også understrekes at retten har behandlet mange konverteringssaker, men som pga. anker ennå ikke er avgjort. Det har ikke vært mulig å få oversikt over hvor mange dette kan dreie seg om.

Per 28. februar 2003 var det ifølge Kompis 34 innsatte som var dømt etter det dobbeltsporede system, og som på dette tidspunktet gjennomførte den ubetingede

dommen. Dataene viser at påtalemyndigheten har reist sak eller vil reise sak om pådømmelse av forvaring for 21 av disse. Dette tallet er noe lavere enn overslaget departementet gjorde av den samme gruppen i november 2001, hvor antallet ble estimert til 30. Departementet poengterer at det knytter seg stor usikkerhet til et slikt estimat (Kilde: Brev fra departementet til Region nördøst av 15.11 2001). Det kan imidlertid være at påtalemyndigheten på et senere tidspunkt vil reise sak om pådømmelse av forvaring på flere enn de 21 som er registrert..

Hvis påtalemyndigheten vil konvertere dem som gjennomfører sikring i fengsel eller er i et frisikringsopplegg, må den reise sak med påstand om forvaring før sikringen løper ut. Per 28. februar 2003 var det 49 innsatte som var i lukket sikring. 34 av disse var dømt etter det dobbeltsporede system og var per 28. februar 2003 overført sikring etter å ha gjennomført den ubetingede dommen. 15 hadde kun blitt ilagt sikring. Foreløpig har påtalemyndigheten reist sak om pådømmelse av forvaring for elleve av de 34 som tidligere hadde gjennomført en ubetinget dom. For de 15 som kun er ilagt sikring har påtalemyndigheten så langt reist konverteringssak mot tre.

Ifølge Kompis er til sammen er 79 personer i frisikringsopplegg. Vedrørende konverteringer for sikringsdømte i frisikringsopplegg er dataene meget usikre, men ifølge regionene og friomsorgskontorene er det reist konverteringssaker med påstand om forvaring på fem sikringsdømte i frisikringsopplegg.

Tabell tolv viser en oversikt over antall forvaringsdømte med rettskraftige konverteringsdommer fordelt på fengsel og friomsorg og antall påregnede konverteringer fordelt på fengsel og friomsorg.

Tabell 12: Antall konverteringer til forvaring per 28. februar 2003

Kategori	Antall
Konverterte i fengsel	1
Konverterte i friomsorgen	4
Antatte konverteringer i fengsel	35
Antatte konverteringer i friomsorgen	5

Det er tidligere blitt nevnt at lengstetiden på konverteringssakene har vært lav. Det er meget uvisst om denne trenden vil fortsette, for av tiltalebeslutningene til flere av de antatte konverteringssakene har påtalemyndigheten reist påstand om en lengstetid på 21 år og en minstetid på ti år. Om påtalemyndigheten får medhold i dette, er selvsagt svært usikkert, men i flere av de rettskraftige konverteringssakene refererer dommerne til Grunnloven § 97 om at det på et senere tidspunkt ikke skal idømmes strengere straff enn den som opprinnelig var idømt.

3. Diskusjon og konklusjon

3.1 Grunnlaget for forvaringsdommen

Problemstilling én var:

På hvilket grunnlag idømmes forvaring?

Alle 17 forvaringsdommer som var rettskraftige per 28. februar 2003, var ilagt etter straffeloven § 39 c 1. ledd. En dom inkluderte 2. ledd. Dette kan vise en trend i rettspraksisen hvor forvaring hovedsakelig vil bli benyttet i saker der det er begått alvorlige lovovertridelser.

Høyesterett har fastslått at grunnvilkåret i straffeloven § 39 c er en "kan-regel", dvs. at forvaring kan idømmes når tidsbestemt straff ikke anses å gi et tilstrekkelig samfunnsvern. Hvis de to særvilkårene i det første leddet er innfridd – at lovbryteren finnes skyldig i å ha begått eller forsøkt å begå en alvorlig voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse som krenket andres liv, helse eller frihet eller utsatte disse rettsgodene for fare, og at det antas å være en nærliggende fare for at lovbryteren på nytt vil begå en slik forbrytelse – bør det foreligge spesielle omstendigheter hvis retten i en sak ikke velger å idømme forvaring.

Det helt sentrale spørsmålet ved idømmelse av forvaring er vurderingen av gjentakelsesfaren som i politiske dokumenter¹³ og i den daglige tale omtales som "bedømmelse av farlighet". Fare omtales altså som farlighet, noe som innebærer at fokuset forflyttes fra det spesielle og situasjonsbestemte til det generelle og personlige – han eller hun er farlig. Spørsmålet er om denne begrepsbruken er heldig fordi å bli ansett som farlig er så totalt inkluderende for den personen det gjelder. Siden det historisk sett har vært, og fremdeles er, mye usikkerhet og kritikk – både faglig og etisk – knyttet til farlighetsbedømmelser, er det grunn til å settes spørsmålsteget ved begrepsbruken og praksisen¹⁴.

¹³ Se f. eks. Innst.O.nr. 34 (1996-1997) kap. 8.

¹⁴ Om man kan forutsi farlighet og i tilfelle i hvilken stor grad det er mulig å forutsi farlighet er spørsmål som gjennom historien har skapt debatt både mellom ulike fagmiljøer og innad i forskjellige fagmiljøer. Spørsmålene er knyttet opp til etiske problemstillinger og ulike faglige problemstillinger. Thomas Mathiesen skrev i 1990 artikkelen "Side etthundreogfem" som en reaksjon mot at det sentrale spørsmålet om grunnlaget for farlighetsbedømmelsen kun var behandlet på én side i NOU 1990: 5. I denne artikkel viser han til uredelighet og feil i utredningen og sier at "Faktum er at den store masse av undersøkelser og oversikter, fra 1970- og 1980 årene, tilbakevendende viser at farlighetsbedømmelse er meget vanskelig, og beheftet med meget store feilmarginer" (s. 24). Rosenquist og Rasmussen utga i 2001 boken "Rettspsykiatri i praksis", og mener at det er mulig å forutsi farlighet, selv for tilregnelige lovbyrtere. De refererer til "annengenerasjons farlighetsforskning", og har spesiell tillit risikovurderingsskjemaet HCR-20. Boken til Rosenquist og Rasmussen er blitt utsatt for kritikk, spesielt fra Espen Schaanning, professor i idéhistorie ved Universitetet i Oslo (2002¹, 2002²), for hva han kaller en medikalisering av strafferetten, objektivisering av mennesker og patologisering av atferd (2002²).

Ut fra de politiske dokumentene kan man lese at det har eksistert ulike oppfatninger om psykiatriens medvirkning i bedømmelsen av gjentakelsesfaren. Loven sier at det skal foretas personundersøkelse av den siktede før dom på forvaring avvises, men at retten kan beslutte at den siktede skal underkastes rettspsykiatrisk undersøkelse. I alle utenom én av de 17 rettskraftige forvaringsdommene som eksisterte per 28. februar 2003, forelå det sakkyndigeuttalelser. I bare to saker ble det benyttet kun en sakkyndig. Bruken av sakkyndige ser derfor så langt ikke ut til å ha minsket i noe vesentlig grad etter at sikringsinstituttet ble avløst av forvaringsordningen, noe som opprinnelig var meningen. Dette er oppsiktsvekkende fordi i prinsippet betyr omfanget av anvendelsen av de sakkyndige at de subjektive vilkårene som man ville bort fra ved innføringen av forvaringsordningen, fremdeles legges til grunn for idømmelsen av en tidsubestemt reaksjon. Spørsmålet er derfor om rettssikkerheten så langt er styrket ved innføringen av forvaring slik intensjonen var¹⁵.

I forhold til de tolv forvaringsdømte som var i gang med gjennomføringen av forvaringsdommen i fengsel per 28. februar 2003, har de sakkyndige uttalt seg om prognosene for behandling for ti av dem. Høyestett har fastslått at sakkyndigevurderinger av hvor lang tid det vil ta å behandle den innsatte, kan være med å avgjøre om forvaring skal idømmes istedenfor tidsbestemt straff og til å fastsette en lengstetid.

Dommenes gjengivelse av de sakkyndiges uttalelser om prognosene viser at de sakkyndige vurderer prognosene for behandling til å være dårlige for alle ti de uttaler seg om. Kriminalomsorgens oppgave overfor de forvaringsdømte er å tilby et innhold som man mener skal gjøre det mulig for de forvaringsdømte å endre seg, men det blir et paradoks når kriminalomsorgen skal drive endringsarbeid med personer som antas å ha liten mulighet for endring. Når man tar i betraktning at forutsetningen for løslatelse er at den forvaringsdømte må bli vurdert til å ha endret seg slik at han eller hun ikke lenger utgjør en fare for samfunnet, blir paradokset større. Dette fordi en negativ behandlingsprognose fra sakkyndige vil hefte ved den forvaringsdømte, og innebære en fare for stigmatisering. Dette kan medføre at forvaringsdømte i en sak om prøveløslatelse eller forlengelse, lettere vil bli vurdert til å utgjøre en fare for samfunnet, særlig hvis de medisinske kriteriene legges til grunn.

---

¹⁵ Se Innst.O.nr. 34 (1996-1997) kap. 11.

3.2 Forskjeller på å dømme kvinner og menn til forvaring

Problemstilling to var:

Vil det bli noen forskjell i å dømme henholdsvis kvinner og menn til forvaring?

Foreløpig er det så få forvaringsdømte at besvarelsen av denne problemstillingen best kan skje på grunnlag av type lovbrudd. Senere kan det bli aktuelt å undersøke eventuelle forskjeller og likheter mellom kvinner og menn i idømmelse av forvaring på grunnlag av de forvaringsdømte mennenes og kvinnenes historier i henhold til lovbrudd.

De typer av lovbrudd som oftest har ført til forvaringsstraff, er seksualforbrytelser. Per 28. februar 2003 hadde elleve av de 16 forvaringsdømte fått en forvaringsdom hvor seksualforbrytelser er inkludert i dommen. Blant disse var det ingen kvinner, og tidligere forskning viser at svært få kvinner dømmes for denne typen av lovbrudd. Dette kan tyde på at det ikke vil bli så mange forvaringsdømte kvinner fordi de svært sjelden begår de typer av lovbrudd hvor forvaringsparagrafen så langt oftest er blitt benyttet. Selv om datamaterialet er svært lite, ser man så langt at de forvaringsdømte kvinnene er dømt for mindre alvorlige lovbrudd (trusler og legemsbeskadigelse) enn det overveiende flertall av mennene.

3.3 Prøveløslatelse og brudd på vilkår

Problemstilling tre var:

Hvordan håndterer domstolene og påtalemyndigheten spørsmålet om prøveløslatelse, og hva skjer ved brudd på eventuelle vilkår?

Foreløpig er det ingen forvaringsdømte som er prøveløslatt etter å ha gjennomført deler av forvaringsstraffen i fengsel.

3.4 Sentrale momenter ved forvaringsdommene

Problemstilling fire gikk ut på å registrere sentrale momenter ved forvaringsdommene.

a) Antall forvaringsdømte fordelt på kjønn, alder og lovbruddskategori

Per 28. februar 2003 var det 16 registrerte forvaringsdømte i Kompis. Antallet kan synes lite, men man vet at flere forvaringsdommer på det samme tidspunktet lå i rettsystemet i påvente av ankebehandling. Om færre lovbrøyttere vil få en tidsubestemt reaksjon etter innføringen av forvaringsinstituttet slik Særreaksjonsutvalget og departementet forutsatte¹⁶, vil senere registreringer vise.

---

¹⁶ Se Ot.prp. nr 87 (1993-94) s. 101

Antall rettskraftige forvaringsdommer (17) gjenspeiler ikke antallet som er i gang med gjennomføringen av forvaringsstraffen. En person har fremdeles status som ordinær domsinnsatt etter å ha fått en forvaringsdom i løpet av gjennomføringen av denne ordinære dommen. Dette kan synes noe merkelig for etter straffeloven § 39 e skulle den tidligere idømte fengselsstraffen falle bort når forvaring idømmes.

Av de 16 registrerte forvaringsdømte per 28. februar 2003 var det 14 menn og to kvinner. Elleve menn og en kvinne gjennomfører forvaringsstraffen i fengsel. Spenningsmomentet vedrørende mannlige forvaringsdømte som gjennomfører straffen i fengsel, er om det vil bli så mange at det estimerte tallet på 60 overskrides. Spenningsmomentet vedrørende kvinner er om det vil bli så mange forvaringsdømte kvinner som samtidig gjennomfører straffen i fengsel, at det kan komme på tale å flytte dem fra Bredtveit til Ila. Dersom man sammenligner med antall sikringsdømte kvinner i årene 2000 og 2001, ser man at i gjennomsnitt gjennomførte henholdsvis tre og to kvinner sikring i anstalt disse årene¹⁷. Ut fra spørsmålet "hvem er de forvaringsdømte?" har de politiske dokumentene definert de forvaringsdømte til å bli ganske lik de sikringsdømte. På dette grunnlaget kan man anta at det vil bli så få kvinnelige forvaringsdømte at det ikke vil bli aktuelt å flytte dem til Ila.

Aldersmessig befinner de fleste forvaringsdømte seg i 30-årene. Ifølge tidligere studier av alder og lovbrudd er det grunn til å tro at aldersfordelingen i denne studien, som tilsier en forskyvning oppover på aldersskalaen, gir en pekepinn på hvordan aldersfordelingen vil bli for de forvaringsdømte. Lovkategoriene som er nevnt i straffeloven §39 c 1. ledd, er voldsforbrytelse, seksualforbrytelse, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller en annen alvorlig forbrytelse. Grupperes de forvaringsdømte i henhold til disse kategoriene ut fra hovedlovbrudd, finner en at seks er dømt for voldsforbrytelser, ni er dømt for seksualforbrytelser og at én faller inn under kategorien "annen alvorlig forbrytelse". Inkluderes andre lovbrudd de forvaringsdømte er dømt for, finner man at lovbrudd som i straffeloven klassifiseres som seksualforbrytelser, inngår som en del av forvaringsdommen hos nesten 3/4 av de forvaringsdømte (elleve av 16). I seks av disse elleve dommene forekommer kombinasjonen vold og seksualitet, hvor seksualitet kan betraktes som en del av voldsutøvelsen. Disse tallene gir klare føringer på overfor hvilke type lovbrudd forvaringsparagrafen så langt er blitt mest benyttet.

---

¹⁷ Kilde: Kompis-kia

b) Antall konverteringssaker fra sikring til forvaring

Per 28. februar 2003 er det fem forvaringsdømte, en kvinne og fire menn, som har fått konvertert en tidligere ubetinget dom og sikring eller en tidligere ilagt sikring til forvaring. Fire av disse konverteringsdommene var fra frisikring til å bli prøveløslatt fra forvaring.

Et meget grovt estimat tilsier at i tiden framover kan det bli ca. 40 sikringsdømte og dobbeltdømte på ubetinget dom og sikring, som vil få dommen konvertert til forvaring på grunnlag av påtalemyndighetens begjæring om omgjøring av dommen.

I og med at påtalemyndigheten hadde en anslått ettårsfrist til å reise konverteringssak mot de dobbeltdømte på dom og sikring som ennå ikke har påbegynt gjennomføringen av sikringen, skulle man tro at det ville foreligge flere rettskraftige konverteringsdommer til forvaring enn fem. Selv om mange konverteringssaker ligger i rettssystemet fordi de er blitt påanket, synes det som påtalemyndigheten i flere saker har vært sent ute med å reise saker om pådømmelse av forvaring for dem som gjennomfører en dom og som har sikring i tillegg.

c) Antall overføringer fra tvungent psykisk helsevern til forvaring

Per 28. februar 2003 foreligger det ingen overføringer fra tvungent helsevern til forvaring.

d) Antall forvaringsdømte fordelt på tidligere domfellelser

Av de 16 forvaringsdømte som per 28. februar 2003 var i gang med gjennomføringen av dommen, er det fem som før forvaringsdommen har gjennomført ubetingede dommer og sikring (de fleste av disse var dømt etter det dobbeltsporede system), en som tidligere har gjennomført et sikringsopplegg, seks som tidligere har gjennomført ubetingede dommer, og én som tidligere har hatt en betinget dom. Tre av de 16 har ikke vært straffet tidligere. Dette indikerer at antallet forvaringsdømte så langt kunne blitt redusert med nesten 20 prosent dersom Stortinget hadde latt vilkåret om at lovbyteren tidligere måtte ha begått lignende forbrytelser for å bli idømt forvaring stå.

At svært få i utvalget tidligere har vært funnet straffrie etter straffeloven § 44 og blitt ilagt sikring, kan være en indikasjon på at innføringen av særreaksjonssystemet fungerer i den forstand at lovbytere som retten finner utilregnelige, ikke lenger skal være kriminalomsorgens ansvar.

e) Rammer angitt i dommene i form av minstetid og lengstetid

For de tolv som gjennomfører forvaringsdommen i fengsel, er den laveste lengstetiden på tre år, mens den lengste er på 21 år. Minstetiden som er satt

lavest, er på 0 år, mens minstetiden som er satt høyest er på ti år. Dette vil si at hele strafferammen på null til ti år er blitt benyttet for å fastsette minstetider, mens nesten hele strafferammen på opptil 21 år er blitt benyttet for å utmåle lengstetider.

Gjennomsnittet på lengstetiden for de tolv forvaringsdømte som er fengslet, er 8,9 år, mens gjennomsnittsverdien på minstetiden er 3,9 år. For både lengstetiden og minstetiden er gjennomsnittsverdiene ganske like medianverdiene, og gjennomsnittsverdiene kan derfor benyttes for å beskrive sentraltendensen i utvalget. Dette betyr at hovedtyngden av både lengstetidene og minstetidene er forskjøvet mot den nedre del av strafferammen.

Den differansen mellom lengstetid og minstetid som forekommer oftest (modus) i utvalget på de tolv fengslede forvaringsdømte, er tre år. For hele åtte av de tolv er minstetiden satt mellom tre og fire år lavere enn lengstetiden.

Lengstetiden for konverteringssakene ligger lavt, den laveste er på ett år, og den lengste er på fire år. Det er meget uvisst om denne trenden vil fortsette.

Høyesterett har i behandlingen av forvaringssaker gitt flere føringer på utmålingen av lengstetid og fastsettelsen av minstetid. Ifølge lovens forarbeider skal ikke en forvaringsdom være kortere enn hva en ubetinget fengselsdom for samme forhold ville vært. Høyesterett mener at det ikke er riktig å fastsette et bestemt forhold mellom lengstetid og alternativ fengselsstraff som skal gjelde generelt. Høyesterett sier videre at forholdstallet kan ha betydning dersom det er tale om en særlig kort eller en særlig lang alternativ fengselsstraff, men det bør kunne variere etter hvor sikkert retten mener å kunne vurdere gjentakelsesfaren. Høyesterett sier også at lengstetiden har betydning som en fastsettelse av prøveløslatelsesperioden. I tillegg påpeker Høyesterett at lange forvaringsdommer ikke ivaretar rettssikkerheten like godt som korte forvaringsdommer fordi en person som er dømt til forvaring, selv må ta initiativ og fremme spørsmålet om prøveløslatelse. Fremmer ikke den forvaringsdømte løslatelsesspørsmålet, kan han eller hun bli sittende helt til lengstetiden løper ut før spørsmålet om avslutning av forvaringen fremmes. På dette grunnlaget har Høyesterett redusert lengstetiden med ett år i to saker.

Når det gjelder minstetid, sier Høyesterett at begrunnelsen for minstetiden primært er at det kan virke støtende om domfelte løslates kort tid etter en grov forbrytelse. Høyesterett fastslår også at fordi forvaring er en straffereaksjon, har en forvaringsdømt krav på varetektsfradrag som bør inngå i minstetiden i en sak hvor personen som idømmes forvaring, er berøvet friheten fra han/hun pågripes til han/hun begynner gjennomføringen av en forvaringsdom.

f) Antall dommer uten minstetid og årsaken til at minstetid ikke er angitt
Høyesterett har fastslått at minstetid ikke nødvendigvis må fastsettes, og per 28. februar 2003 var det to fengslede forvaringsdømte som ikke hadde fått fastsatt minstetid. For den ene oppga retten (Høyesterett) lovbrysterens handikap og uklarheter om det er mulig å imøtekomme de særlige behov for tilrettelagt soning som den domfelte har, som grunnlag for ikke å fastsette en minstetid. Den andre fikk ikke minstetid på en konverteringsdom fordi retten, med henvisning til varigheten av dommen som ville blitt utmålt under tidligere lovgivning, mente dommen ville vært gjennomført. I og med at det finnes forvaringsdømte uten minstetid som kan søke om prøveløslatelse allerede om ett år, må tilsatte i kriminalomsorgen være forberede på at spørsmålet om prøveløslatelse vil komme tidligere enn de kanskje hadde forutsett.

g) Antall prøveløslatelser og løslatelser

Per 28. februar 2003 var det fire forvaringsdømte som var blitt prøveløslatt. Alle disse var før prøveløslatelsen fra forvaring i frisikringsopplegg med oppfølging av friomsorgen. Forutsetningen for konverteringen og prøveløslatelsen var at oppfølgingen skulle fortsette. Prøveløslatelsesperioden er for disse forvaringsdømte på ett, tre (for to personer) og fire år.

h) Tidspunkt for overføringer av de forvaringsdømte til forvaringsanstalter og bruk av fengselsplasser tiltenkt de forvaringsdømte til andre typer domfelte

Høyesterett har slått fast at gjennomføring av en forvaringsdom ikke nødvendigvis må skje ved opphold i forvaringsanstalt. Alle forvaringsdømte som ikke var prøveløslatt per 28. februar 2003, gjennomfører imidlertid straffen i fengsel. Av disse er det kun to som ikke gjennomfører straffen i forvaringsanstalt. Av dem som gjennomfører forvaringsstraffen i forvaringsanstalter, ble halvparten overført før dommen ble rettskraftig, og halvparten overført etter dommen ble rettskraftig. I gjennomsnitt tok det ca fire uker å få overført mannlige forvaringsdømte med rettskraftig dom til Ila. Ila prioriterer de forvaringsdømte i overføringssaker.

De fleste innsatte på forvaringsavdelingene på Ila gjennomfører enten en forvaringsdom eller en ilagt sikring. Slikt sett har disse avdelingene det klientellet som de må regne med å ha fram til alle som er ilagt sikring enten er løslatt eller konvertert til forvaring.

På Bredtveit gjennomfører de forvaringsdømte kvinnene straffen sammen med andre innsatte i de ordinære avdelingene.

3.5 Forskning framover

Denne studien har vært et svært spennende prosjekt, og det skal bli interessant å følge en del mulige tendenser og føringer som er satt i fokus i denne rapporten, i årene framover.

Momenter som det ennå ikke foreligger datamateriale på, slik som prøveløslatelser og eventuelle overføringer fra tvungent psykisk helsevern til forvaring skal bli svært spennende å følge. Vedrørende prøveløslatelser skal det ikke minst bli interessant å følge hvordan kriminalomsorgens arbeid med de forvaringsdømte blir vektlagt i spørsmålet om prøveløslatelse. Begrepsbruken i forbindelse med forvaringsordningen vil bli drøftet også i senere studier.

Litteratur

Fridhov, Inger Marie (1991): ”Alt som før? Om norske fangers sosiale- og skolebakgrunn”, Oslo, Justisdepartementet

Hellevik, Ottar (2002): ”Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap”, Oslo, Universitetsforlaget, 7. utg.

Innst.O.nr. 113 (2000-2001): ”Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §238 og § 239)”

Innst.O.nr.34 (1996-1997): ”Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)”

Johnsen, Berit (2003): ”Gjennomføringen av forvaringsstraffen og innholdet i den – delrapport 1”, Oslo, Kriminalomsorgens utdanningscenter

Mathiesen, Thomas (1990): *Side etthundreogfem*, ”Hefte for kritisk juss”, vol. 3, nr. 3, s. 23-30

Nordisk statistikk 2000 for kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Norge og Sverige 1996-2000

NOU 1990: 5 ”Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner”,

NOU 1974: 17 ”Strafferettslig utilregnelighet, strafferettslige særreaksjoner”,

Ot.prp. nr. 46 (2000 – 2001): ”Om lov om endringer i straffeloven og i enkelte andre lover (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner samt endringer i straffeloven §§238 og 239)”, Oslo, Det kongelige justis- og politidepartement

Ot.prp. nr. 87 (1993-94) :”Om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)”, Oslo, Det kongelige justis- og politidepartement

Riksadvokaten (2001): ”rundskriv nr. 4/2001”

Rosenquist, Randi og Rasmussen, Kirsten (2001): ”Rettspsykiatri i praksis”, Oslo, Universitetsforlaget

Schaanning, Espen (red.) (2002¹): "Straff i det norske samfunnet", Oslo, Humanist forlag

Schaanning, Espen (2002²): "Straffekåte rettspsykiatere", Morgenbladet 1. – 7. februar 2002

Storvik, Birgitte L. (2003): "Straffegjennomføringsloven etter lov av 18. mai 2001 nr. 21"; Kristiansand, Høgskoleforlaget

Syse, Aslak (1997): *Dømt til behandling – frikjent til fengsel. Nye strafferettslige ansvarsregler og særreaksjoner*, "Nytt i strafferetten", nr. 1